

ד"ר דולי לוי | מאיה דלל

לשון בעלייה

ספר לימוד בלשון לעולים חדשים

רמה א-ב

רכס

פרויקטים חינוכיים בע"מ

לשון בעלייה

ספר לימוד בלשון לעולים חדשים רמה א-ב

ד"ר דולי לוי | מאיה דלל

© 2022 כל הזכויות שמורות
לרכס פרויקטים חינוכיים בע"מ ולמחברות

Printed in Israel 2022

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מספר זה. שימוש מסחרי, מכל סוג שהוא, בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מן המו"ל.

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ
ת"ד 324 קדימה 6092000
טלפון 073-2550000 פקס 073-2550055

כתובתנו באינטרנט: www.reches.co.il, www.mikudim.co.il
E-mail: main@reches.co.il

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות. אם יובא הדבר לידיעתנו נפעל לתקנו במהירות הבאות.

רכס עושה כל שביכולתה כדי למנוע הופעת טעויות בספריה. על אף זאת טעויות עלולות להופיע. כל טעות שתובא לידיעתנו תקבל מענה באתר רכס www.reches.co.il

מסת"ב ISBN 978-965-558-501-8

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

תוכן עניינים

5..... **תחביר**

5..... **חלקי דיבור:** שמות עצם, פעלים, שמות תואר

15..... **הצירופים:**

צירופי סמיכות - ריבוי סמיכות, יידוע סמיכות, פירוק סמיכות, התאמת הפועל לצירוף הסמיכות

- צירופי שם ותוארם - יידוע הצירוף, ריבוי הצירוף
- צירופי סמיכות ושם תואר - יידוע הצירוף, ריבוי הצירוף

33..... **החלקים העיקריים במשפט: נושא ונשוא**

- נשוא פועלי
- נשוא קיומי
- נשוא שמני

44..... **סוגי משפטים: פשוט, איחוי (מחובר), מורכב**

53..... **משלים שם (מ"ש) ומשלים פועל (מ"פ)**

65..... **קשרים לוגיים**

79..... **סוגי פסוקיות במשפט מורכב**

91..... **משפט פשוט בעל חלקים כוללים: ריבוי והוספה, ניגוד וברירה**

99..... **המרות: סוגי משפטים, הרכבת משפטים, פירוק משפטים**

116..... **דיבור ישיר ודיבור עקיף**

122..... **מבנים מודאליים**

126..... **תקינות תחבירית**

מערכת הצורות

136..... **גזירה מסורגת - הפועל והשם**

136..... **1. הפועל**

מאפייני הפועל: זמן, גוף, שורש, גזרה, בניין

139..... **2. השם**

מאפייני השם

רשימת המשקלים השכיחים בגזרות השונות

142	גזרת השלמים
142	נטיית הפועל בזמן עבר בשבעת הבניינים
143	נטיית הפועל בזמן הווה בשבעת הבניינים
144	נטיית הפועל בזמן עתיד בשבעת הבניינים
144	נטיית הפועל בציווי ובשם הפועל בשבעת הבניינים
145	דרכים לזיהוי בניין
146	תופעות לשוניות בבניין התפעיל ובמשקל התקטלות
155	גזרת המרובעים
158	גזרת חפ"נ וגזרת חפי"צ
166	גזרת נפ"א
168	גזרת נל"א
168	גזרת נל"י/ה
176	גזרת נפ"י/ו
182	גזרת ע"י/ו
189	רשימת המשקלים השכיחים בגזרות השונות
189	שמות הפעולה בגזרות השונות
190	תרגילים מסכמים
210	תצורת השם / שם העצם
210	דרכי תצורת השם: שורש ומשקל, בסיס וצורן סופי
229	תקינות בפועל ובשם
235	שם האספר
238	כללי שם המספר
247	אילנות היחס

תחביר

חלקי דיבור

1. שמות עצם

קבוצת שמות העצם היא הקבוצה הגדולה ביותר בשפה. השמות בקבוצה מציינים חפצים, אנשים, מקומות, מושגים וחיות.

סימני ההיכר של הקבוצה:

- (1) מין דקדוקי - לכל שם עצם יש מין דקדוקי, זכר או נקבה.
- (2) מספר - לרוב שמות העצם יש נטיית יחיד או רבים, לדוגמה: ילד - ילדים (ראו פירוט בהמשך).
- (3) שייכות - לרוב שמות העצם יש נטיית שייכות, לדוגמה: ילדכם (ראו פירוט בהמשך).
- (4) יידוע - לרוב שמות העצם אפשר להוסיף את ה"א הידיעה, לדוגמה: הילד.
- (5) מילות יחס - לרוב שמות העצם אפשר להוסיף מילת יחס, לדוגמה: לילד.

שמות העצם כוללים שני סוגים:

- שמות עצם מוחשיים, הנתפסים בחושים ואפשר לספור אותם, כמו: ספסל, ארון, בקבוק.
- שמות עצם מופשטים שאין להם מימוש במציאות ושאינם נתפסים בחושים, כמו: רעיון, אהבה, למידה.

ריבוי שם העצם

סיומת הריבוי לזכר היא בדרך כלל **אים**, כגון: ילד - ילדים, מלך - מלכים, תלמיד - תלמידים. סיומת הריבוי לנקבה היא בדרך כלל **אות**, כגון: ילדה - ילדות, חנות - חנויות, מורה - מורות. עם זאת אפשר למצוא:

שמות בזכר רבים בעלי סיומת **אות**, כגון: גג - גגות, קיר - קירות, שולחן - שולחנות. שמות בנקבה רבות בעלי סיומת **אים**, כגון: ביצה - ביצים, פנינה - פנינים, שנה - שנים. מכאן שכדי לקבוע את מינו של שם העצם יש להעביר לצורת היחיד (ולהוסיף לו שם תואר*).
לדוגמה: ילדים < ילד < הילד הגבוה, החרוץ < שם עצם זכר.
שנים < שנה < שנה טובה, יפה < שם עצם נקבה.

* בצורת הרבים של שם התואר יש עקביות: סיומם סים מציינת את הזכר, ואילו סיומת סות מציינת את הנקבה.

יידוע שם העצם

קיימות ארבע דרכים ליידע את שם העצם:

(1) **ה"א הידיעה** - מציינת שם מסוים ולא סתמי.

לדוגמה: התלמיד, ההחלטה, הכיסא.

(2) **כינוי שייכות/קניין** הנוסף לשם העצם - שלי, שלך, שלכם.

לדוגמה: בני (שלי), הצלחותיכם (שלכם), עפרונותיו (שלו).

(3) **שם פרטי** - שם מיודע מעצם טבעו, לכן אי אפשר להוסיף לו את ה"א הידיעה.

לדוגמה: שם של אדם, עיר, הר, מדינה - **ישראל, דני, אילת.**

(4) **כינוי רמז** לעצם רחוק או קרוב - ההוא, אלה, הוא, זה.

לדוגמה: ילד זה, המלצה זו, השיר ההוא.

(5) **צירוף סמיכות** - כאשר הסומך מיודע, גם הנסמך מיודע.

לדוגמה: ילדי הכיתה = הילדים של הכיתה.

צורות הזוגי של שם העצם

בשפות השמיות, בניגוד לשפות הלטיניות, מבחינים בשלוש צורות של שם העצם: צורת היחיד, צורת ריבוי זוגי (שניים) וצורת רבים.

צורן הזוגי בעברית הוא **אִים**.

צורות הזוגי מופיעות בעברית בתחומים שונים:

דוגמות	הנושא
רְגֵלִים, יָדַים, אָזְנַים, עֵינַים, בְּרַפְּיִים	איברי גוף
יוֹמִים, שְׁבוּעִים, חֳדָשִׁים, שָׁנָתַים	זמנים
מְכַסְּסִים, גְּרָבִים, מְגַפִּים, נְעָלִים	חלקי לבוש
מְסַפְּרִים, אוֹפְנִים	כלים / מכשירים
מְאִתִּים, אֲלָפִים	מספרים
מַיִם, שְׁמַיִם	זוגי "היסטורי"
קוֹמְתִים, גְּבַעְתִּים	שונות

בתוך קבוצת "שמות העצם" מבחינים בסוג מסוים של שמות המכונה "שמות פעולה".

שמות פעולה

שמות הפעולה הם סוג של שמות עצם שמבחינת המאפיינים שלהם הם שם, אולם הם מציינים פעולה. קיים קשר של צורה ומשמעות בין משקלי שמות הפעולה לבין הבניין שהפועל משתייך אליו:

- שברנו - עשינו פעולה של שבירה.
- חיברה - עשתה פעולה של חיבור.
- התכתבו - עשו פעולה של התכתבות.

טיפ: כדי להמיר פועל לשם פעולה נעזרים בשאלה: איזו פעולה עשינו?

לדוגמה: שָׁמְרָנוּ < שְׁמִירָה (עשינו פעולה של שמירה).

הִרְגַּשְׁנוּ < הִרְגָּשָׁה (עשינו פעולה של הרגשה).

2. פעלים

הפעלים הם מילים שיש להן רכיבים של זמן וגוף. מכאן, כדי לקבוע אם מילה מסוימת משתייכת לקבוצת הפעלים, מנסים להטות אותה בזמנים.

בעברית לכל פועל יש חמש צורות:

חמש צורות הפועל	
שתי צורות דרך (אינן בעלות זמן)	שלוש צורות זמן
ציווי - שמור	עבר - שמרתי
שם פועל / צורת המקור - לשמור	הווה / בינוני - שומר
	עתיד - אשמור

שם הפועל / צורת המקור

שם הפועל הוא חלק מנטיית הפועל בעברית. זוהי צורת חסרת זמן וגוף הנושאת את הסימנים האופייניים של הבניין.

בעבר אפשר היה להוסיף כל אחת מאותיות בכל"מ לצורת המקור, אולם כיום נפוצה צורת המקור בעיקר בצירוף ל: ל + פועל (צורת ציווי). הלמ"ד בתחילת המילה היא חלק בלתי נפרד ממנה.

לדוגמה:

- בניין פיעל - לדבר (ל + דַּבֵּר)
- בניין התפעל - להתרגש (ל + התרגש)
- בניין קל - לתרם (ל + תָּרַם)

3. שמות תואר

שמות התואר מתארים את תכונותיו של שם העצם ולא את כל המהות שלו, ומתאימים לו במספר, במין ובידוע. לדוגמה: ילדה קטנה, הילדים הטובים. סימני ההיכר של שמות התואר:

- (1) ניתנים לדירוג – רוב שמות התואר ניתנים לדירוג.
לדוגמה: ספר טוב, ספר טוב יותר, הספר הטוב ביותר.
- (2) נוטים במין ובמספר – כל שמות התואר ניטים במין ובמספר בהתאמה לשם העצם שהם מתארים.
לדוגמה: ילד שמח, ילדה שמחה, ילדים שמחים, ילדות שמחות.
- (3) ניתנים לידוע באמצעות ה"א הידיעה – אפשר לידע את שמות התואר. יש לשמור על התאמה בידוע בין שם העצם לבין שם התואר.
לדוגמה: ילד יפה < הילד היפה
חוברת מעניינת < החוברת המעניינת
- (4) בעלי מבנים אופייניים – רוב שמות התואר משתייכים למשקלים האופייניים לשמות התואר או שהם בעלי סופית םי האופיינית לשמות התואר בעיקר בעברית החדשה.
לדוגמה: משקלים של צורות בינוני – מכובד, מדהים, מופנם.
משקל קטיל – אכיל, כביס, שביר.
סופית םי – איכותי, ממשלתי, מעשי.

תרגיל 1

כתבו את המילים הבאות בצורת הרבים.

דָּגָל	פָּרַח	סֵפֶר
תְּלַמִּיד	יְלָקוּט	מַחְבֵּרַת
עָנָן	צִפּוֹר	תְּלַמְיָדָה
נְשִׁיקָה	טַבַּעַת	רוּחַ
חֲנוּת	בֵּיצָה	וִילוֹן
לוּחַ	עֲצִיץ	שְׁלַחַן
לִילָה	עִיר	אָבֵן
אִשָּׁה	קַפְסָה	עֲפָרוֹן
רַב	חֲלָצָה	שְׁטוּת
צוּק	גֵּג	חֲשָׁשׁ
צַבֵּעַ	תִּינוּק	הֵר
גָּלִיל	גָּבּוּל	תּוֹפְעָה
דוֹר	קוֹל	סוּד
בוֹר	אוֹר	חוֹב
פְּעוּט	לְקוּחַ	חוֹל
שֵׁם	נֵר	מָמוֹן
נֵיָר	זוּג	קִיר
חֲשָׂד	קָרַב	קָנֵס
גוֹרֵל	אוֹצָר	פָּגֵם
שְׁבֻלַת	חֲטָה	שׁוֹפָר
תְּאַנָּה	שְׁקֵמָה	שְׁעוּעִית
כְּנָה	יוֹנָה	דְּבוּרָה
יוֹם	תּוֹלַעַת	נְמָלָה

תרגיל 2

לפניכם 26 משפטים. קבעו בהם את חלק הדיבור של המילה המסומנת בקו - שם, פועל, שם פועל ושם תואר.

1. כדי לשמור על ביטחוננו בכל חנות, מסעדה, בית קפה, עסק או בנק מוצב שומר.
2. לאחר שראש הממשלה נבחר, הוא צריך לדאוג להרכבת הממשלה.
3. הצעת חברתי לטוס למשפחתה שמתגוררת באנגליה קסמה לי מאוד.
4. הפרת אחד התנאים שבחוזה תביא להרחקתו של התלמיד מהכיתה.
5. כדי להגשים את חלומי אני מוכנה לעשות הכול.
6. התלמיד הורחק מבית הספר בשל הפרעותיו הרבות בשיעורים.
7. באינטרנט ניתן להיחשף למידע רב.
8. למרות ניסיונותי הרבים לשקם את נישואי לא הצלחתי.
9. נטילת תרופות ללא מרשם רופא מסוכנת לבריאות.
10. להצעת החוק החדש בכנסת התנגדו חברי כנסת רבים.
11. למרות ניסיונותי הרבים לשכנע את אבי להצטרף לטיול, הוא סירב.
12. לשם החלמתה נדרשה החולה לנוח בבית כמה ימים.

13. התלמיד לא הצליח במבחן למרות מאמצי הרבים.
14. הצנזורה אינה מאפשרת לפרסם מידע על מערכות של אמצעי לחימה של הצבא.
15. הדמוקרטיה בימינו היא שלטון העם באמצעות נציגיו.
16. בתי המשפט דנים במקרים של התנגשות בין זכויות ובין הפרות של זכויות.
17. לאחר תום מלחמת העולם השנייה עלתה למודעות העולמית חשיבות השמירה על זכויות האדם.
18. מומלץ לא להתכונן לבחינה ברגע האחרון.
19. הסרת משקפיים נחשבת היום לטיפול בעל אחוזי הצלחה גבוהים ביותר.
20. בחודש הבא מגיע לישאל מרצה כדי להרצות בכנס שיקום ההליכה.
21. כדי להשיג שיפור בלמידה יש להוסיף פעילות גופנית ליום הלימודים.
22. בשנים האחרונות נחשבות הפחמימות לאויב הציבור מספר אחת.
23. החינוך לאחריות ממלא תפקיד חשוב בתהליך הלמידה.
24. כדי ליהנות משפע הפעילויות עליכם להירשם עוד היום למתנ"ס הקרוב.
25. הוגי האגדות ביקשו לגרום הנאה לילדים המאזינים בשקיקה.
26. אנשים רבים עוסקים לאחרונה בסוגיית הצלת אנשים מבוגרים בקהילה.

תרגיל 3

ענו על ארבע השאלות הבאות.

1. לפניכם רשימת שמות. הקיפו שני שמות שצורת הרבים שלהם מסתיימת ב־אָיִם. חֶבְרָה, עֲמֻדָה, סָרְגַל, כִּיתָה, פְּתָרוֹן, תַּאנָּה
2. לפניכם רשימת שמות. הקיפו שלושה שמות שצורת הרבים שלהם מסתיימת ב־אֹת. קִיר, חֶשְׁבוֹן, אֲרוֹן, מִילוֹן, חִידוֹן, תַּרְגִּיל
3. לפניכם רשימת שמות. הקיפו את שמות העצם שצורת הרבים שלהם מסתיימת ב־אָיִם. טִיפָה, שׁוֹר, עִיר, פְּרָה, מְדִינָה
4. לפניכם רשימת שמות. הקיפו את שמות העצם שצורת הרבים שלהם מסתיימת ב־אֹת. כֶּלֶב, פֶּחַ, חוֹר חֹדֵר, לוּחַ, שְׁטוֹת

תרגיל 4

לפניכם 15 משפטים. כתבו את המילה המודגשת בכל משפט בשתי מילים.

1. הסופר הוציא לאור את **ספרו** השביעי.
2. הכיסא **בכיתתי** שבור.
3. שומר מקבל שכר תמורת **שמירתו**.
4. בעל החברה מנהל כראוי את **עסקיו**.
5. החייל כתב מכתב ארוך ומרגש **לחברתו**.
6. בתום **שירותו** הצבאי קיבל החייל מכתב המלצה מהמפקד.
7. הנער מרבה להתכתב עם **חבריו**.
8. הנער המופנם סירב לדבר במהלך **שיחתנו**.
9. עברתי משבר גדול, כשהוריי נפרדו.
10. ממשלת ישראל העבירה מסר תקיף **לאויביה**.
11. שביתות ועיצומים לא סייעו לנו לשפר את **שכרנו**.
12. לרונית הייתה הרגשה קשה עם **כניסתה** לכיתה.
13. למרות האינטרנט רבים פונים למתווך כדי למכור את **דירתם**.
14. בשל סגירת החברה בעל החברה נאלץ לפטר את **עובדיו**.
15. סנדלי הקיץ חושפים את **רגלינו** לסכנות רבות.

תרגיל 5

לפניכם 15 משפטים. כתבו את צירוף המילים המודגש במילה אחת

1. בחודש הבא ייפרע הפיקדון שלי בחשבון הבנק.
2. התלמידים מתמודדים בהצלחה עם המשימה שלהם.
3. המכונית שלכם חדשה ונוחה.
4. לעולים חדשים בונים מעונות בשכונה שלי.
5. יועץ ההשקעות הציע ללקוח שלו להשקיע 25% מהכסף שלו בבורסה.
6. מטרת התכנית שלנו היא להעמיק את הבנת התנ"ך על רקע תרבויות המזרח הקדום.
7. עובדי מפעל הטקסטיל הפסיקו אתמול את העבודה שלהם.
8. המאמצים שלי לזכות באהדת חבריי לא הצליחו.
9. אני מרבה לטייל בארץ שלנו.
10. קווי הטלפון באזור המגורים שלי נותקו.
11. בשל ההתנהגות שלו סולק התלמיד מבית הספר.
12. ההישגים שלי במבחנים היו גבוהים.
13. הדרך שלי היא הדרך הנכונה.
14. האהבה שלי למוזיקה ידועה לכולם.
15. בסופו של דבר הנער ישיג את המטרות שלו.

תרגיל 6

- לפניכם 15 משפטים. הקיפו בכל משפט את שם העצם המתאים לשם התואר המסומן בקו.
1. ביוני 2000, לאחר שנים / תרופות / אפשרויות ארכונות של מחקר הצליחו המדענים לרצף את הגנום האנושי.
 2. לצעירים קל יותר להסתגל לחיים חדשים ולבעיות / ולעבודות / ולמקומות לא מוכרים.
 3. בני נוער צריכים להתמודד בעצמם עם התרבויות / הבעיות / התלונות, מפני שהוריהם לא יכולים לעזור להם.
 4. אנחנו לא יכולים לברוח מהקדמה, מהטכנולוגיה ומההשפעות / החשיפה / העבודה המשמעותיות שלהן עלינו.
 5. האינטרנט מאפשר לנו להגיע למאגרי מידע בנושאים / במסקנות / בדרכים לימודיים בלי לבזבז זמן בספרייה.
 6. צפת, בירת הגליל העליון, היא אחת המקומות / הרחובות / הערים היפות והעתיקות בישראל.
 7. מעניין לבקר במוסדות / באתרים / במקומות ארכאולוגיים, כדי להרחיב את הידע שלנו בהיסטוריה המרתקת של ארץ ישראל.
 8. רבי נחמן מברסלב נולד בשנת 1772 באוקראינה בתקופה / בחוויה / באמונה סוערת בתולדות עם ישראל.
 9. השופט חייב את בעל הדירה גם בשילוב / בתשלום / בפירוט גבוה עבור הוצאות המשפט.
 10. לפני שעליתי לארץ התכתבתי עם בני המשפחה שלי בישראל במשך שנים / פעמים / חודשים ארוכים.
 11. שר הבריאות מקווה שהתורים / הפגישות / הפערים הארוכים לבדיקות יתקצרו עם הגדלת התקציבים.
 12. שר האוצר מבטיח שהפערים בין עניים לעשירים יצטמצמו אם ההצעה / החוק / הרעיון החדש יאושר בכנסת.
 13. לא הספקתי לקרוא את שני הכתבות / החומרים / המאמרים הארוכים באנגלית ולענות על כל השאלות.
 14. כל מי שמטייל בירושלים יוכל למצוא דרכים / שבילים / ארמונות יפות במיוחד.
 15. את כל הגרגירים / האבנים / הזיכרונות הצבעוניות שמצאתי במדבר שמרתי בתוך קופסה שקופה.

הצירופים

צירוף הוא תבנית המכילה שתי מילים או יותר. בצירוף יש יסוד עיקרי, שהוא בדרך כלל מילת תוכן, והוא נקרא גרעין. אל הגרעין יכולים להצטרף יסודות נוספים המשלימים אותו.

1. צירופי סמיכות

צירוף הסמיכות מורכב משני שמות עצם הקשורים זה לזה. השם הראשון נקרא **נסמך**, והשם השני נקרא **סומך**.

במילים המשמשות כנסמכים חלים שינויים בשל הצטרפותן לשם עצם נוסף. לדוגמה:

- שמות המסתיימים ב- ָ משתנים ל- ַ : תמונה - תמונת הילד.
- צורת הרבים של שמות המסתיימים ב- ָ משתנה ל- ֵ : ספרים - ספרי הילד. שינויים אלו משפיעים על אופן הגיית המילים.

אנחנו מבחינים בין **סמיכות דבוקה/רגילה** לבין **סמיכות פרודה/מפורקת**.

סמיכות דבוקה/רגילה

א. צירוף סמיכות של שני שמות הקשורים זה לזה ללא מילית או מילה החוצצת ביניהם למעט ה"א הידיעה, והיא ניתנת לפירוק בדרך כלל על ידי מילת היחס "של".*

דוגמות לצירופי סמיכות שאפשר לפרק:

- מחברות התלמיד = המחברות של התלמיד.
- שמלת הילדה = השמלה של הילדה.
- ידי האם = הידיים של האם.
- פני האב = הפנים של האב.

דוגמות לצירופי סמיכות שאי אפשר לפרק:

- מכונת תפירה - אי אפשר לומר: המכונה של התפירה.
- נמוך קומה - אי אפשר לומר: נמוך של קומה.

ב. צירוף סמיכות כבול - יחידה אחת המורכבת משני שמות עצם הקשורים זה לזה, ויחד

יוצרים ערך מילוני חדש. צירוף סמיכות כבול אי אפשר לפרק. דוגמות:

* בן אדם * יושב ראש * כדור הארץ * בית ספר * יום הולדת

סמיכות פרודה/מפורקת

שני שמות הקשורים זה לזה, כשביניהם מפרידה מילת השייכות "של". לדוגמה:

- האזרחים של המדינה.
- המייסד של מיקרוסופט.
- ההתרגשות של האם.
- הלידה של הבן.

* יש מקרים שבהם אי אפשר לפרק את הסמיכות הדבוקה באמצעות מילת היחס "של", מפני שהיא אינה מתאימה למשׁ מעות המקורית של הצירוף, לדוגמה: (1) מסיבת סיום – אי אפשר לומר מסיבה של סיום, אלא יש לפרק את הצירוף כך: מסיבה שמתקיימת בסוף תהליך. (2) בית ספר "קציר" – אי אפשר לומר בית הספר של קציר, אלא יש לפרק את הצירוף כך: בית ספר על שם קציר (= הנשיא אפרים קציר).